

Dekkingsgraden pensioenfondsen nader bekeken

Carlo Schmitz, Eddy van de Pol, Elisabeth Eenkhoorn en Mieke Mateboer

Dit artikel onderzoekt de relatie tussen dekkingsgraden van pensioenfondsen en kenmerken van die fondsen en hun deelnemers, zoals fondstypen, rijpheid van fondsen, soorten pensioenregelingen, aantal en soort van deelnemers en hun aanspraken. Uit het onderzoek blijkt niet van een direct verband tussen een lage dekkingsgraad en bepaalde structuurkenmerken. De analyse van de deelnemers laat een vergelijkbaar beeld zien. Dit zou kunnen betekenen dat collectiviteit en solidariteit geen loze begrippen zijn.

] 1. Inleiding

Het vertrouwen in de Nederlandse pensioenfondsen is jarenlang stabiel hoog geweest. Sinds de economische crisis die begon in 2008, is dit vertrouwen echter sterk gedaald.¹ De daling van dit vertrouwen heeft te maken met een daling van de dekkingsgraden van de pensioenfondsen tot onder de 100%. Dit artikel gaat in op het tweedepijlerpensioen² dat is ondergebracht bij de pensioenfondsen en kijkt specifiek naar de dekkingsgraden: wat zijn de kenmerken van fondsen en hun deelnemers met voldoende of onvoldoende dekkingsgraad? Het CBS kan door verschillende statistische bronnen te koppelen inzicht geven in de kenmerken van de fondsen en hun deelnemers. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de fondsen die over voldoende of onvoldoende vermogen beschikken om aan de uitkeringsverplichtingen te voldoen. In dit artikel zal eerst worden gekeken naar de verschillende kenmerken van de fondsen en vervolgens naar die van de deelnemers.

] 2. Structuurkenmerken pensioenfondsen

] *Dekkingsgraad*

De pensioenfondsen in de tweede pijler hebben hun vermogen in de jaren 2008 en 2009 sterk zien dalen als gevolg van de kredietcrisis. Ook andere factoren spelen een rol bij de groeiende twijfel of pensioenfondsen wel aan verplichtingen kunnen voldoen. De deelnemers van de pensioenfondsen worden steeds ouder, waardoor er langer moet worden uitgekeerd. De financiële crisis leverde een historisch lage rentestand op, wat weer tot gevolg heeft dat de contante waarde van de pensioenverplichtingen is toegenomen. Er zijn dus drie invloeden met betrekking tot de crisis: de waarde van het belegd

vermogen is gedaald, de contante waarde van de verplichtingen is gestegen en de verplichtingen zelf nemen toe. Hier bovenop komt nog de invloed van een grote groep deelnemers die de komende jaren met pensioen gaat (de grijze golf).

De pensioenfondsen staan onder toezicht van DNB. Om te controleren of het vermogen van de pensioenfondsen voldoende is om de pensioengerechtigden uit te kunnen keren, wordt gebruik gemaakt van de indicator 'dekkingsgraad'. De dekkingsgraad beoogt de mate weer te geven waarin een pensioenfonds in staat is aan zijn (toekomstige) betalingsverplichtingen te voldoen. Deze dekkingsgraad wordt gezien als een belangrijke graadmeter voor de financiële gezondheid van een pensioenfonds.

Een dekkingsgraad van 100% geeft aan dat het fonds precies genoeg vermogen heeft om de verplichtingen na te komen. DNB eist echter een buffer waardoor de pensioenfondsen een dekkingsgraad van minimaal 105% moeten hebben. De dekkingsgraad moet bij veel fondsen³ nog een stuk hoger liggen (rond de 130%) om de pensioenen volledig mee te laten groeien met de jaarlijkse loon- en prijsstijging (de zogenaamde indexatie). Is de dekkingsgraad onder 105% dan moet het pensioenfonds in een herstelplan aangeven hoe zij weer gezonde verhoudingen denkt te bereiken. Daarvoor zijn drie instrumenten die ook in combinatie ingezet kunnen worden: premies omhoog, extra beleggingsopbrengsten (meer risico) of vermindering van de pensioenrechten (afstempelen).

In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre de achtergrondkenmerken van de pensioenfondsen met verschillende dekkingsgraden van elkaar verschillen. Om te zien of er verschillen zijn tussen 'sterke' en 'zwakke' fondsen wordt er een driedeling gemaakt op basis van dekkingsgraad:

Carlo Schmitz, Eddy van de Pol, Elisabeth Eenkhoorn en Mieke Mateboer zijn werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

¹ E. Hannema (2011), 'Een kwestie van vertrouwen', *NPN Nederlands Pensioen & Beleggingsnieuws*.

² De pensioenvoorzieningen in Nederland zijn opgebouwd uit drie pijlers: 1) het staatspensioen, de AOW, 2) het collectieve pensioen dat gerelateerd is aan een arbeidsverhouding en is ondergebracht bij pensioenfondsen en verzekeraars, 3) fiscaal gefaciliteerde individuele pensioenvoorzieningen zoals lijfrenteverzekeringen. Naast deze drie pijlers kunnen mensen nog hun opgebouwde vermogen gebruiken als pensioenaanvulling.

³ Dit hangt samen met de pensioenregeling.

- 1) onvoldoende dekkingsgraad (<105%); er is sprake van een dekkingstekort,
- 2) krappe dekkingsgraad (105%-130%); er is sprake van een reservetekort, en
- 3) voldoende dekkingsgraad (≥130%).

DNB gebruikt enkele specifieke gegevens om de officiële dekkingsgraad te berekenen. Het CBS beschikt niet over al deze benodigde gegevens en hanteert een formule die de officiële dekkingsgraad dicht benadert:⁴

$$\frac{\text{totaal beleggingen Risico Fonds}}{\text{totaal technische voorzieningen Risico Fonds}}$$

Met andere woorden, de mate waarin de pensioenverplichtingen worden gedekt door eigen beleggingen en waarover het fonds zelf de beleggingsrisico's draagt. Het gaat hier om de nominale dekkingsgraad, die ook in de rest van dit artikel zal worden gehanteerd.

De resultaten van onze berekening vertonen kleine verschillen met de gegevens die DNB publiceert. De verschillen kunnen veelal worden toegeschreven aan het net wel of net niet overschrijden van klassegrenzen. In dit artikel wordt verder uitgegaan van door het CBS berekende dekkingsgraden.

Overigens is enige voorzichtigheid bij het gebruik van de dekkingsgraad gewenst. De ratio wordt namelijk bepaald met behulp van de huidige beleggingen en de toekomstige, langetermijn pensioenverplichtingen, waarbij de rentestand een belangrijke rol speelt. Beide variabelen reageren anders op de dagelijkse veranderingen in de rentestand. Desondanks wordt deze ratio veel gebruikt door diverse instanties, onderzoekers en media. Ook De Nederlandsche Bank gebruikt deze ratio als indicator in haar toezichtswerkzaamheden.

Uit tabel 1 blijkt dat er sinds 2007 ook grote turbulentie is ontstaan met betrekking tot de dekkingsgraad.

Vóór de crisis konden bijna alle deelnemers aan pensioenfondsen nog genieten van een rooskleurig vooruitzicht. Maar liefst 94% van alle deelnemers vielen in de klasse met de hoogste dekkingsgraad. In 2009 is dat beeld drastisch gewijzigd: nog maar 3% valt in de klasse met de hoogste dekkingsgraad. De gevolgen van de financiële crisis spiegelen zich goed af in de dekkingsgraad. De dekkingsgraad is daarom ook een goede maatstaf om andere kenmerken van pensioenfondsen en deelnemers tegen af te zetten.

Tabel 1. Aantal fondsen en deelnemers naar dekkingsgraad⁵

	deelnemers			fondsen		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
< 105	0%	84%	48%	1%	72%	42%
105-130%	6%	15%	50%	35%	24%	51%
≥ 130	94%	1%	3%	64%	4%	7%

] Fondstypen in de tweede pijler

Het tweedepijlerpensioen is een overeenkomst tussen werkgever en werknemers, waar de werkgever een geldelijke uitkering aan de werknemers toezegt. De werkgever kan de uitvoering van de pensioenovereenkomst op verschillende manieren regelen. De overheid heeft in sommige branches één bepaald pensioenfonds verplicht gesteld voor de gehele branche. Een werkgever kan zich dan alleen bij dat fonds aansluiten. Dit worden de bedrijfstakpensioenfondsen (BPF) genoemd. Er zijn o.a. bedrijfstakpensioenfondsen voor ambtenaren (het ABP), de zorg en de bouw. Als er geen verplichting is, kan een werkgever een 'eigen' pensioenfonds oprichten: een ondernemingspensioenfonds (OPF) of de pensioenregeling onderbrengen bij een verzekeraar, dan wordt er gesproken van een collectieve regeling.⁶ Daarnaast is er nog een categorie pensioenfondsen, waarbij werkgever en werknemer doorgaans in één persoon verenigd zijn: beroepspensioenfondsen (BRF) zoals voor huisartsen, loodsen, kunstenaars. In dit artikel wordt alleen gekeken ▶

DB-regeling of DC-regeling

Bij het tweedepijlerpensioen is het ook van belang om onderscheid te maken tussen 'defined benefit' (DB) en 'defined contribution' (DC) pensioenregelingen. In Nederland is het tweedepijlerpensioen vanouds gebaseerd op het DB-principe. DB staat voor 'defined benefit' en geeft aan dat de pensioenuitkering vaststaat. Dat heeft tot gevolg dat de premie wordt afgeleid van de hoogte van de uitkering die wordt bepaald door prijs- en loonontwikkelingen. Dit kan leiden tot grote extra betalingen van werkgevers of hoge premies voor werknemers, vooral wanneer de pensioenuitkering gerelateerd is aan het laatst verdiende loon (eindloonregeling). In deze eeuw zijn daarom veel eindloonregelingen omgezet in middelloonregelingen. Als door bijvoorbeeld een financiële crisis het gespaarde kapitaal minder waard is geworden dan DNB vereist, dan moet

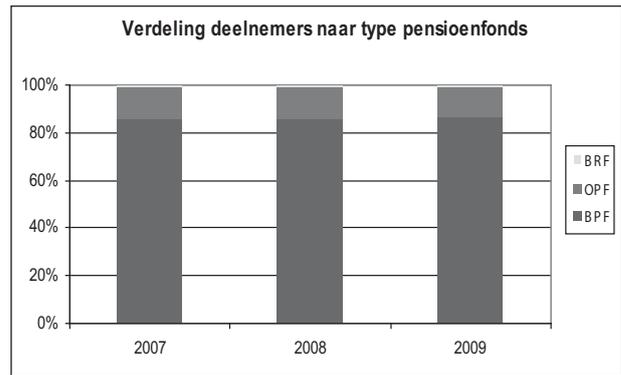
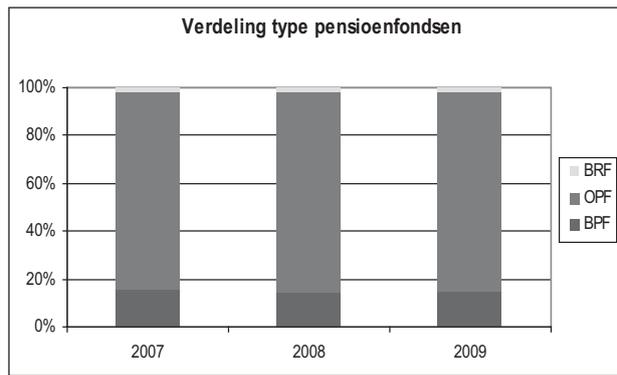
er extra gespaard, dus premie betaald worden. De extra last wordt gedragen door werkgevers en werknemers. Bij DC-regelingen staat de uitkering niet vast. De werkgevers en werknemers spreken af hoeveel premie er wordt ingelegd. Op de pensioendatum wordt vervolgens gekeken hoe groot het gespaarde kapitaal is waarop de periodieke uitkering gebaseerd wordt. Bij grote koersdalingen wordt er geen extra premie in het pensioenfonds gestort, het eindkapitaal wordt dan lager en daarmee ook de pensioenuitkering. Bij de DC-regeling loopt de werknemer risico en staat voor de werkgever alleen de pensioenlast vast. Het pensioenfonds beheert slechts de pensioenspaarpot en loopt geen risico's. Daarom heeft het alleen zin om bij pensioenaanspraken van het DB-type een dekkingsgraad te berekenen.

4 Het CBS heeft de beschikking over brondata van DNB, namelijk de integrale toezichtdata. Deze bron bevat van ieder pensioenfonds de benodigde details waarmee indelingen op allerlei gronden kunnen worden gemaakt. Het nadeel van deze bron is dat hij minder recente data oplevert. De meest recente data betreffen het verslagjaar 2009.

5 Tabel 1 is gebaseerd op die pensioenfondsen die in alle drie jaren voorkomen.

6 Dit in tegenstelling tot individuele verzekeringen, waarbij het initiatief meestal van de verzekerde zelf uitgaat.

Figuur 1a en 1b. Verdeling type fondsen en hun deelnemers (2007-2009)

naar pensioenfondsen en worden pensioenverzekeraars buiten beschouwing gelaten.

Het aantal personen, dat een pensioenregeling heeft binnen een pensioenfonds, kan variëren van één persoon⁷ tot 2,8 miljoen personen (ABP). Bedrijfstakpensioenfondsen hebben over het algemeen de meeste deelnemers en de beroepspensioenfondsen de minste (vergelijk figuur 1a en 1b).

Er zijn echter ook pensioenfondsen van grote ondernemingen die groter zijn dan sommige bedrijfstakpensioenfondsen.

] Verschillende soorten deelnemers

Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie soorten deelnemers bij pensioenfondsen: actieve deelnemers, slapers, gepensioneerden. De actieve deelnemers (en/of hun werkgevers) betalen premies aan het pensioenfonds en bouwen daarmee hun pensioenrechten op. Slapers (of 'gewezen' deelnemers) betalen geen premie meer aan het pensioenfonds omdat ze niet meer werkzaam zijn bij het bedrijf dat was aangesloten bij het desbetreffende fonds. Hun pensioenrechten bij het fonds groeien (afhankelijk van wat in het pensioenreglement is vastgelegd) dikwijls als gevolg van prijs- en loonontwikkelingen (indexatie). Gepensioneerden veroorzaken slechts een kasuitstroom van pensioenuitkeringen. Het saldo van de in- en uitgaande kasstroom van een pensioenfonds is sterk afhankelijk van de verhouding tussen de verschillende soorten deelnemers, de zogenaamde rijpingsgraad van een fonds. Deze verhouding is daarom ook van belang voor de beleggingsmix en het beleggingsbeleid.

Het aantal deelnemers bij de pensioenfondsen is groter dan de hele Nederlandse bevolking. Dit komt omdat een persoon aan meerdere pensioenregelingen kan deelnemen.

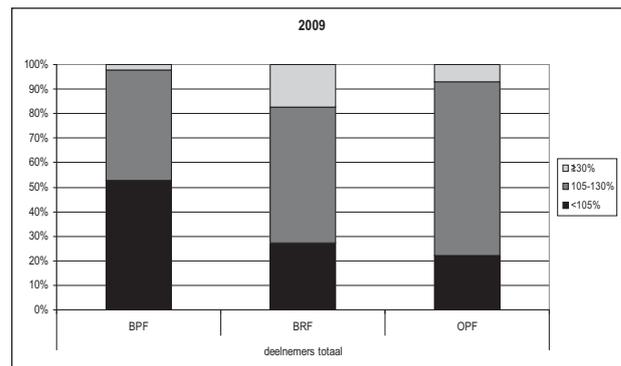
] Kenmerken van pensioenfondsen met voldoende en onvoldoende dekkingsgraad

Het CBS heeft de dekkingsgraad over de cijfers van eind 2007, 2008 en 2009⁸ berekend. Deze informatie kan worden uitgesplitst naar het type fonds (OPF, BPF en BRF). De resultaten blijken niet te verschillen tussen de typen deelnemers (actieven, slapers en gepensioneerden),

daarom is in figuur 2 alleen het resultaat weergegeven van het totaal aantal deelnemers.

Uit deze figuur, in combinatie met figuur 1b, wordt duidelijk dat in 2009 veel deelnemers aangesloten zijn bij een pensioenfonds met een te lage dekkingsgraad. Meer dan de helft van de deelnemers bij een BPF heeft te maken met een te lage dekkingsgraad en uit figuur 1b bleek dat de meeste deelnemers aangesloten zijn bij een BPF. Toch hebben veel pensioenfondsen hun dekkingsgraad weten te verbeteren want in 2008 was nog 84% van de deelnemers aangesloten bij een pensioenfonds met een te lage dekkingsgraad.

Figuur 2. Deelnemers naar type fonds en dekkingsgraad

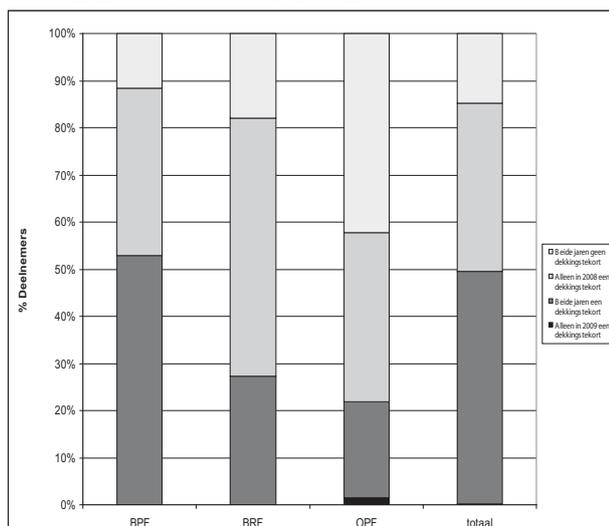

In onderstaande figuur wordt per type fonds weergegeven of de situatie tussen 2008 en 2009 is veranderd. Hoe lichter de kleur van de balk, hoe beter de situatie.

7 Bijvoorbeeld een directeur-grotaandeelhouder (dga).

8 Dit zijn de meest recente cijfers waar het CBS de beschikking over heeft.

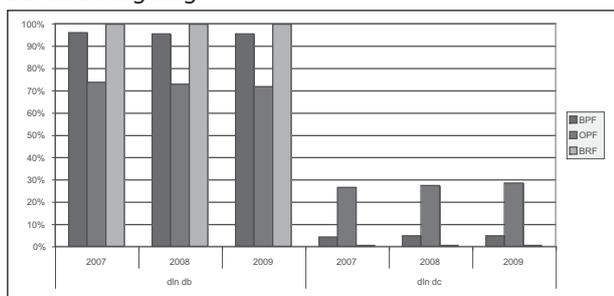
Figuur 3. Deelnemers met verschuivingen van dekkingsgraad (2008-2009) per type fonds

In de figuur is te zien dat vooral deelnemers bij een OPF zowel in 2008 als in 2009 géén dekkingstekort hadden. De OPF kent echter ook enkele fondsen waar de dekkingsgraad eind 2008 nog voldoende was, maar in 2009 is omgeslagen in een dekkingstekort. Bij de beroeps-pensioenfondsen hebben de meeste deelnemers geprofitteerd van een verbetering van de dekkingsgraad. Bij ondernemingspensioenfondsen en beroepspensioenfondsen komt een dekkingsgraad onder de 105% minder voor.

In figuur 4 is te zien dat maar weinig deelnemers via een DC-regeling verzekerd zijn. Het gaat om 8% van de deelnemers in 2009. Bij de ondernemingspensioenfondsen is het aandeel DC-regelingen groter, namelijk 26% in 2007 en oplopend tot 28% in 2009. Onder invloed van economische en politieke factoren, zou dit percentage wel eens verder kunnen oplopen. Er wordt bijvoorbeeld langdurig onderhandeld tussen werkgevers- en werknemers om tot een andere verdeling van de risico's te komen en een betaalbaar pensioenstelsel te behouden. Meer DC-elementen verlegt risico's naar werknemers, waardoor de onzekerheid over hun toekomstige pensioen zal toenemen. Pensioenfondsen hoeven dan ook geen of minder buffers aan te houden en kunnen dan een lagere premie vragen aan zowel werkgever als werknemer.

Figuur 4. Aantal deelnemers naar soort pensioenfonds en DB- en DC-regeling

Er zijn ook hybride regelingen, die kenmerken van zowel DB- als DC-regelingen kennen. Nu is dit nog een marginaal verschijnsel, maar om de risico's tussen

werkgevers en werknemers anders te verdelen zou het gebruik van deze combinatieregeling in de (nabije) toekomst wel eens kunnen toenemen.

] Rijpheid van pensioenfondsen

Een factor die mogelijk een rol speelt in de hoogte van de dekkingsgraad is de rijpheid van een pensioenfonds. De rijpheid van een pensioenfonds geeft aan in welke fase van de levenscyclus een pensioenfonds zich bevindt. Meestal heeft een nieuw opgericht pensioenfonds alleen maar actieve, premiebetalende deelnemers. Hoe langer een fonds bestaat, hoe meer slapers er zullen zijn. Langzamerhand zal het aantal gepensioneerden ook groeien. Ten slotte kan het fonds eindigen als een fonds dat alleen nog maar uitkeringen doet aan pensioentrek-kers en als het ware 'leegloopt'.

Per fonds is bepaald wat de verhouding is tussen enerzijds actieve deelnemers en slapers en anderzijds de gepensioneerden:

$$\text{Rijpheid} = \frac{(\text{aantal actieve deelnemers} + \text{aantal slapers})}{\text{aantal gepensioneerden}}$$

Vervolgens zijn de fondsen ingedeeld in:

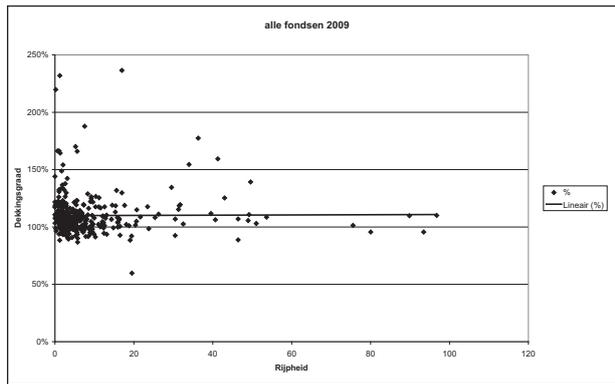
- a) een rijpheid van kleiner dan één, en
- b) een rijpheid groter of gelijk aan één.

Bij een rijpheid van minder dan één is het aantal pensioentrek-kers groter dan het aantal actieve deelnemers plus slapers. Van het totale aantal pensioenfondsen heeft 6% tot 8% in de onderzochte periode een rijpheid kleiner dan één en heeft dus meer uitkeringstrek-kers dan actieve deelnemers plus slapers. Het aantal deelnemers dat hierbij betrokken is bedraagt slechts 1% à 2%. Het zijn dus vooral de kleine fondsen die relatief veel pensioentrek-kers en weinig actieve deelnemers hebben. Ook blijkt de rijpheid van de fondsen in de afgelopen tien jaar nauwelijks te zijn veranderd.⁹

De rijpheid van de pensioenfondsen kan samenhangen met de dekkingsgraad. Immers, pensioenfondsen die weinig actieve deelnemers kennen en veel gepensioneerden, kunnen hun vermogen niet voldoende verbeteren door de pensioenpremie te verhogen. Deze beperking kan worden opgevangen met andere instrumenten, zoals afstempelen of niet-indexeren. Uit figuur 5 blijkt dat er weinig verband is tussen de rijpheid van een pensioen-fonds en de bijbehorende dekkingsgraad. De trendlijn is constant en is, onafhankelijk van de waarde van rijpheid, ongeveer 105% van de dekkingsgraad. Dit is toevallig ook de grens tussen onvoldoende en krappe dekkingsgraad. ➤

9 Zie: *Het Verzekerings-Archief 2-2008*, Rubriek Statistiek, Pensioenwereld in beweging door vergrijzing?

Figuur 5. Rijpheid pensioenfondsen versus dekkingsgraad

] *Samenvatting structuurkenmerken van pensioenfondsen*

In dit hoofdstuk is gekeken naar enkele kenmerken van pensioenfondsen en welke samenhang er is met de dekkingsgraad.

Het vermogen van de pensioenfondsen in de tweede pijler is in 2008 sterk afgenomen. Dit komt ook tot uiting in een duidelijke daling van de dekkingsgraad tot onder de 105%. Tussen 2008 en 2009 treedt er weer een licht herstel op. Bij de meeste pensioenfondsen staat de nominale pensioenuitkering vast (indexering is meestal voorwaardelijk), hier geldt de zogenaamde DB-regeling. Voor deelnemers met een DB-regeling kan gesteld worden dat vooral deelnemers binnen de beroepspensioenfondsen profiteren van het herstel, terwijl bij de ondernemingsfondsen relatief weinig deelnemers te maken hebben met een te lage dekkingsgraad. Wel zijn hierbij enkele fondsen waarvan in 2009 de dekkingsgraad is verslechterd ten opzichte van 2008 tot onder de minimumnorm van 105%. De meeste deelnemers met een DB-regeling zijn aangesloten bij een bedrijfstakpensioenfonds. Meer dan de helft van deze deelnemers hebben te maken met een te lage dekkingsgraad. De ondernemingspensioenfondsen kennen, zoals eerder aangegeven, steeds meer DC-regelingen. Verder toont het onderzoek geen duidelijke relatie tussen fondstype, aantal deelnemers, aard van de deelnemers, rijpheid en de dekkingsgraad.

] **3. Achtergrondkenmerken van deelnemers pensioenfondsen**

Maatregelen van pensioenfondsen met een te lage dekkingsgraad kunnen op verschillende manieren effect hebben op de deelnemers. Afstempelen heeft direct effect op de opgebouwde pensioenaanspraken en premieverhoging voor de werknemers heeft een effect op hun besteedbare inkomen. Voor pensioenfondsen die veel deelnemers hebben met hoge aanspraken is het effect van het korten op aanspraken groter dan bij pensioenfondsen waar deelnemers nauwelijks aanspraken hebben opgebouwd.

Data over pensioenaanspraken

Om zicht te krijgen op het effect van eventuele maatregelen op de deelnemers, kan men kijken naar de

achtergrondkenmerken. Het CBS krijgt via de 'pensioenaansprakenstatistiek' informatie binnen over diverse achtergrondkenmerken van de deelnemers. Het CBS vraagt grote pensioenfondsen¹⁰ naar de pensioenaanspraken van hun deelnemers jonger dan 65 jaar. Het gaat daarbij om informatie van actieve en slapende deelnemers, maar ook over mensen die al een (pre-)pensioenuitkering ontvangen, of mensen die indirect met een pensioenfonds zijn verbonden zoals nabestaanden of een ex-partner. De gegevens over een deelnemer bij een pensioenfonds worden deelnemingen genoemd, een deelnemer kan dus meerdere pensioendeelnemingen hebben. Alleen de grote fondsen worden uitgevraagd, daarom werd in 2009 de helft van alle deelnemers waargenomen en dit was goed voor 70% van de totale technische voorziening. De data zijn gecontroleerd, gecorrigeerd en geaggregeerd per deelnemer en pensioenfonds. Van de data is bekend dat de actieve deelnemers representatief zijn voor de Nederlandse bevolking. De methode die is ontwikkeld voor het maken van de pensioenaansprakenstatistiek geeft betrouwbare resultaten op mesoniveau. In deze analyse gaat het echter om een kenmerk van de pensioendeelneming en niet van de deelnemer. Daarom zijn de data niet aangevuld (opgehoogd) tot de hele populatie.¹¹ De gegevens beschrijven dus alleen de pensioendeelnemingen die zijn waargenomen. Soms hebben personen bij een pensioenfonds meerdere aanspraken opgebouwd, in dat geval zijn de betreffende aanspraken wel opgeteld. Het gebruikte databestand bestaat daarmee uit de waargenomen actieve en slapende aanspraken per persoon per pensioenfonds.

De informatie over de dekkingsgraad van de fondsen wordt aan de individuele pensioenaanspraken gekoppeld en vervolgens wordt deze aan de achtergrondkenmerken (zoals leeftijd, inkomen en bedrijfsindeling) uit de diverse andere databronnen binnen het CBS gekoppeld. Op die manier worden de verschillende achtergrondkenmerken van de deelnemers onderzocht en kan er een uitsplitsing worden gemaakt naar de kenmerken van de deelnemers die zijn aangesloten bij een fonds met voldoende dan wel onvoldoende dekkingsgraad.

] *Mannen en vrouwen*

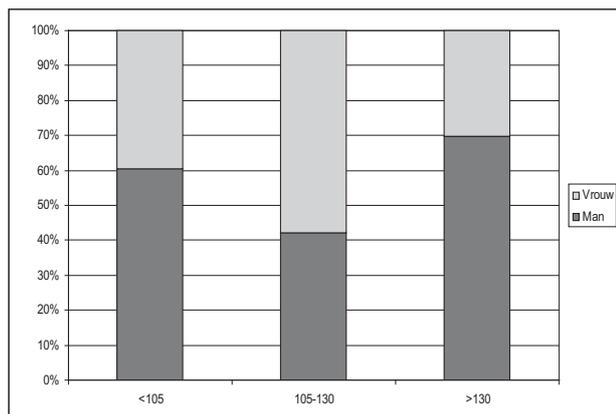
Eerder onderzoek¹² heeft aangetoond dat er veel verschil is tussen de pensioenaanspraken van mannen en vrouwen. Daarom wordt eerst gekeken naar de verhouding tussen mannen en vrouwen in de verschillende fondsen. Er wordt alleen gekeken naar de informatie uit de pensioenaansprakenstatistiek, dus kan er een verschil optreden ten opzichte van de eerder beschreven macrogegevens.

10 Grote pensioenfondsen hebben een technische voorziening van ten minste € 100 miljoen en ten minste 1000 deelnemers.

11 Bij de 'pensioenaansprakenstatistiek' worden de data wel op microniveau per persoon aangevuld (opgehoogd). De absolute getallen van dit hoofdstuk sluiten dus niet aan op de getallen in het eerste deel van dit artikel.

12 'Pensioenopbouw' in: *Emancipatiemonitor* 2008, p. 176-181.

Figuur 6. Verhouding man/vrouw per indeling dekingsgraad

Uit de figuur blijkt dat bij pensioenfondsen met een reservetkort (dekingsgraad 105-130%) relatief veel vrouwen zijn aangesloten. Dit kan grotendeels verklaard worden door één groot fonds in de middencategorie met veel vrouwelijke deelnemers. Er zijn relatief meer mannen bij zowel de fondsen die een te lage dekingsgraad hebben als bij de fondsen waar deze voldoende is. Omdat er maar weinig deelnemers zijn in de categorie fondsen met voldoende dekingsgraad, zijn vrouwen vaker dan mannen verbonden aan een fonds zonder dekkingstekort (dekingsgraad >105%). Bij de volgende analyses naar de achtergrondkenmerken van de deelnemers zullen ook de verschillen tussen mannen en vrouwen worden meegenomen.

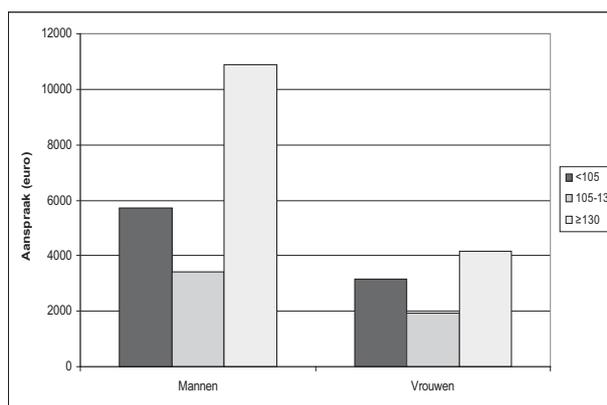
De gemiddelde leeftijd van de deelnemers ligt rond de 45 jaar en verschilt nauwelijks per indeling in dekingsgraad. Dit kenmerk zal daarom bij de nadere analyses achterwege worden gelaten.

] Aanspraken tweede pijler

Bij sommige pensioenfondsen hebben de deelnemers hogere pensioenaanspraken opgebouwd dan bij andere fondsen. De fondsen met de hoogste aanspraken moeten in absolute zin de hoogste reserves hebben om eventuele problemen op te vangen. Het is echter de vraag of de dekingsgraad van fondsen gerelateerd is aan de pensioenaanspraken. In figuur 7 staan de opgebouwde aanspraken in de tweede pijler.

De figuur laat zien dat de categorie fondsen met de laagste aanspraken de categorie is met een reservetkort. Dit geldt zowel voor de mannen als de vrouwen. De figuur laat verder zien dat mannen duidelijk meer aanspraken hebben opgebouwd dan vrouwen, maar het patroon over de verschillende dekingsgraden is redelijk vergelijkbaar. Bij mannen is het verschil tussen fondsen met een te lage dekking en een hoge dekking wel groter dan bij de vrouwen. Verder toont de figuur aan dat de hoogste aanspraken te vinden zijn bij de pensioenfondsen met de hoogste indeling in dekingsgraad.

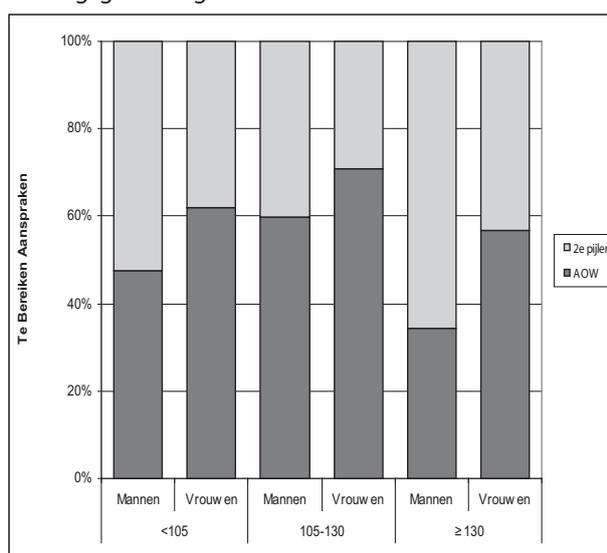
Figuur 7. Opgebouwde aanspraken in de tweede pijler naar dekingsgraad en geslacht

] Aanspraken tweede pijler en AOW

Niet alleen de hoogte van de aanspraken in de tweede pijler, maar ook de verhouding van de tweede pijler ten opzichte van de AOW is belangrijk. De AOW is onafhankelijk van het inkomen en bedraagt op dit moment bijna € 9000 per jaar (voor alleenstaanden bijna € 13.000). Als het toekomstige inkomen vooral uit AOW bestaat en slechts voor een klein deel uit de tweede pijler, zal een vermindering van pensioenaanspraken minder effect hebben dan wanneer men veel aanspraken heeft opgebouwd. Aan de andere kant heeft iemand met een klein aanvullend pensioen bovenop de AOW dit pensioen mogelijk harder nodig dan iemand wiens tweedepijler-aanspraak aanzienlijk hoger ligt dan de AOW-uitkering. In figuur 8 is het 'te bereiken AOW-pensioen' afgezet tegen het 'te bereiken pensioen in de tweede pijler'. De informatie is uitgesplitst naar dekingsgraad en geslacht.

Figuur 8. Verdeling AOW en tweedepijlerpensioen naar dekingsgraad en geslacht

Uit de figuur valt af te lezen dat de AOW een belangrijk deel uitmaakt van het toekomstige inkomen. Voor vrouwen geldt dat de te bereiken AOW een groter deel omvat dan de aanspraak uit de tweede pijler. Voor mannen die aanspraken hebben bij een fonds met een dekingsgraad van meer dan 130% geldt dat de tweedepijleraanpraak over het algemeen veel belangrijker is dan de AOW aanspraak. Vanwege de hoge dekingsgraad is

een vermindering in aanspraken hier zeer onwaarschijnlijk. Mannen en vrouwen in de fondsen met een dekkingsgraad lager dan 105 hebben iets meer kans op afstempen. Bij de mannen maakt het tweedepijlerpensioen iets meer dan de helft uit van het te bereiken pensioen, bij de vrouwen gaat het om bijna 40% van het te bereiken pensioen.

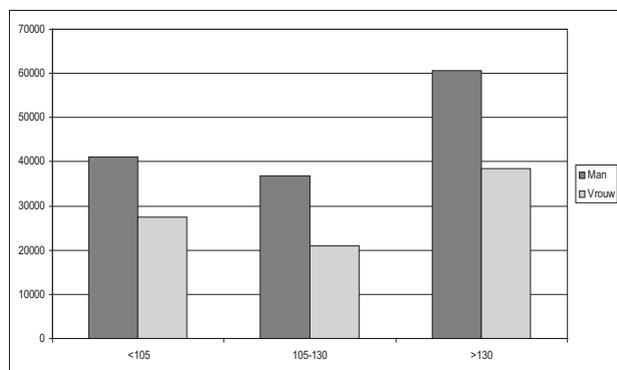
] Inkomen en opgebouwde jaren

Aanspraken kunnen worden verminderd, maar een pensioenfonds kan er ook voor kiezen om in overleg met werkgevers en vertegenwoordigers van de werknemers de premie te verhogen, en zo de dekkingsgraad te verbeteren. Deze maatregel heeft een effect op het inkomen, doordat een hogere werknemerspremie leidt tot een lager loon. Naast het inkomen is het ook van belang om te zien hoe lang iemand al pensioen heeft opgebouwd en of er nog tijd is om eventuele problemen op te lossen. Weinig opgebouwde jaren zijn in dit geval dus voordelig. Echter, voor deeltijdmedewerkers geldt dat de opgebouwde jaren naar rato worden berekend. Iemand met een halve baan heeft na een heel jaar werk ook maar een half jaar pensioen opgebouwd.

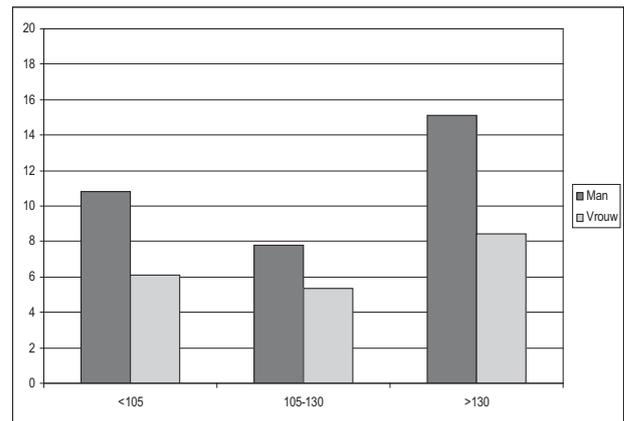
In de figuren 9 en 10 wordt weergegeven wat het inkomen en het aantal opgebouwde jaren is van man en vrouw bij de verschillende dekkingsgraden. De figuur laat zien dat het inkomen van mannen hoger ligt dan dat van vrouwen en dat mannen meer opgebouwde jaren hebben. Bij fondsen waar de dekkingsgraad groter dan 130% is, is het aantal opgebouwde jaren zelfs twee maal zo groot. De figuur laat ook zien dat vrouwen die aangesloten zijn bij pensioenfondsen met een hoge dekkingsgraad gemiddeld een hoger inkomen hebben dan de vrouwen die aangesloten zijn bij pensioenfondsen met een lagere dekkingsgraad.

De fondsen met voldoende dekkingsgraad hebben deelnemers met de meeste opgebouwde jaren. Het minste aantal opgebouwde jaren is te vinden bij deelnemers bij fondsen met een krappe dekkingsgraad. Dit geldt zowel voor de mannen als de vrouwen.

Figuur 9. Inkomen naar geslacht en dekkingsgraad

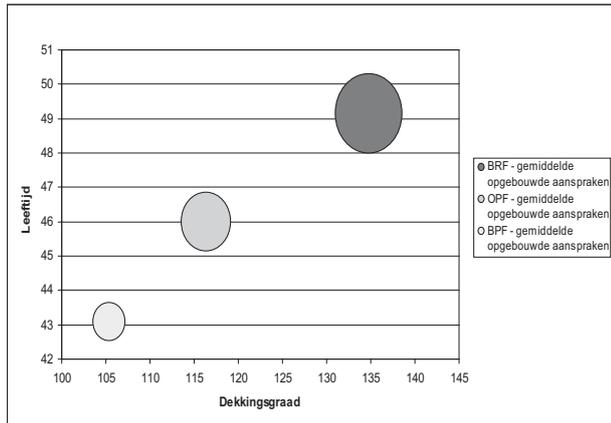
Figuur 10. Opgebouwde jaren naar geslacht en dekkingsgraad

Uit figuur 7 was al gebleken dat de laagste pensioenaanspraken te vinden zijn bij de pensioenfondsen in de middencategorie dekkingsgraad (105-130%) bij zowel mannen als vrouwen. Figuren 9 en 10 laten zien dat deze groep ook het minste aantal opgebouwde jaren pensioen heeft en het laagste inkomen. Voor deze middengroep is de AOW van groter belang dan bij de andere deelnemers (zie figuur 8). Mogelijk zorgt de combinatie van enerzijds minder opgebouwde jaren en anderzijds een lager inkomen voor de lagere aanspraken bij de middengroep. De gemiddelde leeftijd van 45 jaar bij alle waargenomen fondsen duidt erop dat personen nog behoorlijk wat jaren hebben om pensioen op te bouwen.

Van de waargenomen pensioenaanspraken is ook bekend bij wat voor soort pensioenfonds dit is opgebouwd. Omdat alleen de grote pensioenfondsen worden waargenomen, kan de gemiddelde dekkingsgraad per type fonds verschillen van de volledige groep pensioenfondsen (in het eerste deel van dit artikel). In figuur 11 geeft de grootte van de bol de hoogte van de gemiddelde aanspraken aan. Voor de grotere pensioenfondsen geldt dat er een duidelijke relatie is tussen de hoogte van de aanspraken, het soort fonds en de dekkingsgraad. Uit figuur 7 hiervoor viel al af te lezen dat de pensioenfondsen met de hoogste dekkingsgraad ook de hoogste aanspraken hadden. Voor de uitsplitsing naar type fonds geldt hetzelfde: de opgebouwde aanspraken bij een BRF zijn gemiddeld het hoogst en deze fondsen hebben gemiddeld ook een hoge dekkingsgraad. Bij aanspraken die bij een OPF zijn opgebouwd blijken de gemiddelde aanspraken lager te zijn en de dekkingsgraad is ook lager. Deze bevinden zich in de middencategorie van de dekkingsgraden. Ten slotte zijn de opgebouwde aanspraken bij BPF het laagst en deze hebben ook de laagste gemiddelde dekkingsgraad.

Figuur 11. Gemiddelde opgebouwde aanspraken naar dekkinggraad, leeftijd en type fonds

De lagere aanspraken kunnen deels worden verklaard door verschillen in leeftijd. Figuur 11 toont aan dat de gemiddelde leeftijd bij de bedrijfstakpensioenfondsen ongeveer zeven jaar lager ligt dan bij de beroepspensioenfondsen. Ook het soort werk heeft invloed op het pensioenfonds en dit kan de verschillen in de gemiddelde aanspraken mogelijk verklaren. Het volgende onderdeel gaat hier nader op in.

] *Dekkingsgraad naar kenmerken*

De waargenomen deelnemingen zijn in te delen naar verschillende sociaaldemografische en sociaaleconomische groepen. Voor deze groepen is vervolgens de gemiddelde dekkinggraad per deelneming te berekenen. Dit is een manier om te ontdekken of specifieke groepen worden geraakt door een dekkingstekort. In tabel 2 zijn voor een aantal verschillende groepen deze cijfers weergegeven. Deze cijfers laten echter zien dat er nauwelijks verschillen tussen de groepen zitten. Hierin zijn de beginnellen van pensioenfondsen met betrekking tot collectiviteit en solidariteit terug te vinden.

Tabel 2. Dekkingsgraad naar generatie, herkomst en sociaaleconomische categorie

	Dekkingsgraad		Dekkingsgraad
Autochtoon	106,0	Werknemers	105,9
Eerste generatie	106,3	Zelfstandigen	107,0
Tweede generatie	106,1	Arbeidsongeschikt	106,4
Marokko	106,2	Werkloos	106,4
Turkije	106,5	Bijstand	106,5
Suriname	106,2	Overige uitkering	106,1
Nederlandse Antillen en Aruba	106,1	Pensioen	106,1
Overig Niet-Westers	106,4	Student	105,8
Westers	106,1	Overig inactief	106,2

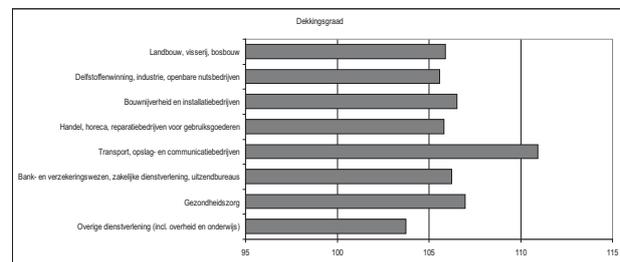
] *Kenmerken naar bedrijfsindeling*

Naast het inkomen en de leeftijd van de deelnemers kunnen de data van de pensioenaanspraken ook gekoppeld worden aan de bedrijfsindeling van het CBS. Door deze bedrijfsindelingen te groeperen krijgt men een beeld over hoe het gesteld is met de pensioenvoorzienin-

gen in de verschillende sectoren. Hierbij moet wel worden aangemerkt dat niet iedereen is in te delen in een bedrijfsklasse, omdat deze indeling wordt gedaan op basis van het bedrijf waar iemand voornamelijk werkt. Personen kunnen echter bij meerdere bedrijven werken en/of slapende rechten hebben opgebouwd bij een ander bedrijf. Figuur 12 toont de gemiddelde dekkinggraad van de acht bedrijfsindelingen. De figuur laat zien dat de meeste sectoren een gemiddelde dekkinggraad hebben van net iets meer dan 105%.

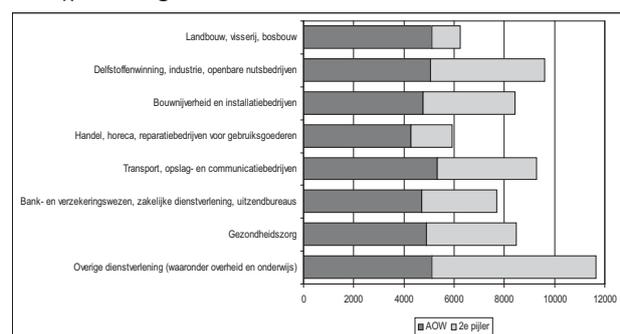
De sector met transport, opslag en communicatiebedrijven scoort het beste met iets meer dan 110% dekkinggraad. De overige dienstverlening (waaronder ook overheid en onderwijs) laat de laagste dekkinggraad zien. De score ligt hier iets onder de minimumnorm van 105%.

Figuur 12. Dekkingsgraad naar bedrijfsindeling

De verschillen tussen de dekkinggraden van de deelnemers in de verschillende sectoren zijn niet erg groot. De grootste uitschieter is de sector transport, opslag- en communicatiebedrijven. Wel zijn er grote verschillen tussen de aanspraken die de deelnemers hebben opgebouwd. In figuur 13 zijn de opgebouwde aanspraken naar sector weergegeven. Hier is duidelijk te zien dat binnen de sector 'Overige dienstverlening (waaronder ook overheid en onderwijs)' de aanspraken het hoogst zijn.

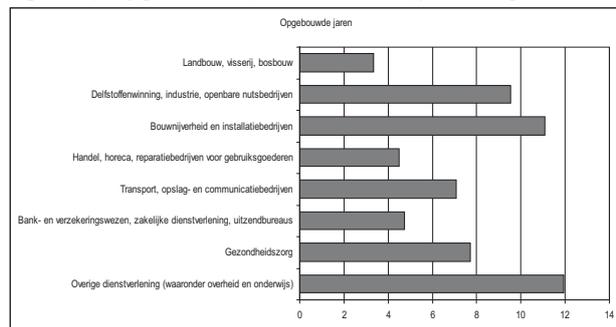
Figuur 13. Opgebouwde aanspraken in euro's naar bedrijfsindeling

De laagste arbeidsgelerateerde aanspraken zijn te vinden binnen de sector 'Landbouw, visserij en bosbouw', en binnen de sector 'Handel, horeca, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen'. Landbouw en visserij zijn sectoren die worden gekenmerkt door weinig collectieve regelingen, werknemers moeten dus veelal zelf voor hun pensioenopbouw zorgen. Opvallend is ook dat de horeca de laagste opgebouwde aanspraken voor de AOW heeft. Dit komt waarschijnlijk door de lagere leeftijd. De verschillen met de andere groepen zijn relatief klein doordat er over het geheel weinig verschillen in de leeftijd zijn. Naast leeftijd is ook het inkomen onderzocht, maar ook dat laat

geen verklaring zien voor de verschillen in de opgebouwde arbeidsgerelateerde aanspraken. Het aantal opgebouwde jaren geeft al wel een eerste indicatie van een mogelijke verklaring voor de verschillen tussen de sectoren.

Figuur 14. Opgebouwde jaren naar bedrijfsindeling

Zoals te zien in figuur 14 zijn binnen de sectoren 'Landbouw, visserij en bosbouw' en 'Handel, horeca, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen' wel de laagste opgebouwde jaren waargenomen. Toch verklaart dit nog niet volledig wat er gebeurt. De lage jaren voor landbouw kunnen ook wijzen op het gebrek aan pensioenregelingen. De opgebouwde aanspraken zijn dan mogelijk in het verleden opgebouwd. Dit wordt ook bevestigd als wordt gekeken naar de verhouding tussen de actieve en de slapende deelnemers in tabel 3. Van de waargenomen deelnemers in de landbouw, visserij en bosbouw is het overgrote merendeel gewezen deelnemer. Voor de sector overige dienstverlening hebben mensen voornamelijk actieve deelnemingen. Doordat alleen de grote fondsen worden waargenomen voor de pensioenaansprakenstatistiek kan dit iets vertekend zijn, maar daarmee zou ook het plaatje van de gemiddelde opgebouwde aanspraken veranderen.

Tabel 3. Aantal actieve en gewezen deelnemers naar bedrijfsindeling

	Actief	Slaper
Landbouw, visserij, bosbouw	22%	78%
Delfstoffenwinning, industrie, openbare nutsbedrijven	51%	49%
Bouwnijverheid en installatiebedrijven	63%	37%
Handel, horeca, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	49%	51%
Transport, opslag- en communicatiebedrijven	40%	60%
Bank- en verzekeringswezen, zakelijke dienstverlening, uitzendbureaus	31%	69%
Gezondheidszorg	77%	23%
Overige dienstverlening (waaronder overheid en onderwijs)	77%	23%

] Samenvatting kenmerken van deelnemers pensioenfondsen

De informatie over de deelnemers laat interessante resultaten zien, maar geeft ook aan dat deelnemers met een lage dekkingsgraad, niet een heel specifieke groep betreft. De laagste aanspraken zijn opgebouwd bij fondsen die een krappe dekkingsgraad (105-130%) hebben. De hoogste aanspraken zijn juist te vinden bij de pensioenfondsen met voldoende dekkingsgraad. Mogelijk zorgt de combinatie van enerzijds minder opgebouwde jaren en

anderzijds een lager inkomen voor de lagere aanspraken bij de middengroep. Voor mannen die hun aanspraken hebben opgebouwd bij een fonds met een dekkingsgraad van meer dan 130% geldt dat hun tweedepijleraanspraak een veel belangrijker deel uitmaakt van hun totale pensioen dan hun AOW.

Binnen de fondstypen die voor de pensioenaansprakenstatistiek zijn waargenomen, hebben de beroeps-pensioenfondsen gemiddeld de hoogste aanspraken en deze fondsen hebben gemiddeld ook een hoge dekkingsgraad. De verschillen in de aanspraken kunnen deels worden verklaard door verschillen in leeftijd.

Er zijn ook verschillen te vinden tussen de dekkingsgraden en aanspraken bij de verschillende sectoren. De sector met transport, opslag en communicatiebedrijven heeft de hoogste dekkingsgraad. De sector overige dienstverlening laat de laagste dekkingsgraad zien, deze blijft onder de 105% steken. De verschillen tussen de dekkingsgraden van de sectoren zijn overigens niet erg groot. De aanspraken, die de deelnemers hebben opgebouwd, tonen grotere verschillen tussen de sectoren. De verschillen tussen de sectoren zijn deels te verklaren door het aantal actieve deelnemers binnen een sector. Het aantal opgebouwde jaren, de aanspraken en het percentage 'slapers' komt namelijk sterk overeen.

] 4. Conclusie

De combinatie van gegevens over pensioenfondsen en gegevens van pensioenfondsen over hun deelnemers biedt inzicht in de financiële zekerheid van pensioenen voor verschillende groepen binnen de Nederlandse samenleving. In het eerste gedeelte van dit artikel, waarin de kenmerken van pensioenfondsen zijn behandeld, kwam naar voren dat er wel verschillen zijn tussen de soorten pensioenfondsen, maar dat er geen directe link lijkt te zijn tussen het hebben van een lage dekkingsgraad en bepaalde structuurkenmerken. De analyse van de deelnemers laat een vergelijkbaar beeld zien. De problemen in de pensioensector treffen de verschillende sociaaleconomische en sociaaldemografische groepen in gelijke mate, er is dus geen specifieke groep die meer geraakt wordt dan andere. Daarmee komt naar voren dat de beginselen van collectiviteit en solidariteit van pensioenfondsen bepaald geen loze begrippen zijn. De verschillen tussen de pensioenaanspraken van de tweede pijler bij de diverse bedrijfstakken hangen vermoedelijk samen met het percentage actieve deelnemers bij een fonds.

Ook is het goed om te zien dat het niet de mensen met de laagste pensioenaanspraken zijn, die deelnemen in pensioenfondsen met een lage dekkingsgraad.

Dit artikel biedt bovendien veel mogelijkheden tot verder onderzoek. Er zijn nog diverse kenmerken om te onderzoeken met betrekking tot de relatie met de dekkingsgraad. Ook de mogelijke overgang naar een gewijzigd of ander pensioenstelsel ten gevolge van het pensioenakkoord tussen werkgevers en werknemers kan met de hier gebruikte analyses mooi in beeld worden gebracht. ◀